

– A korai korszakból a FRANCIA KULCS-OT és a VENDÉGEK A PALACKBAN-t, a középsőből az ELŐADÓK, TÁRSSZERZŐK-et és A PÁLYA SZÉLÉN-t, a késeiből pedig a TÁJAK, AZ ÉN TÁJAIM-at és a TÉPETT FÜZETLAPOK-at. De a legjobb könyvei színvonalának a közelében még nyolc-tíz másik áll. Például A TRAFIK is milyen remek, pedig nem tartozik a csúcsművek közé. A nagyprózája szerintem nem annyira jelentős. Az ifjúsági regényeit nem lehet ugyanazzal a mércével mérni. Az ARNOLD, A BÁLNAVADÁSZ nagyon jó. De Mándy mint ifjúsági író nem hozott létre igazán kompakt életművet. A kisprózái közül az EGYSZERŰ TAG-ot szeretem a legjobban, az kolosszális. De igazságtalan vagyok, mert meg tudnám említeni tizenöt ugyanolyan kiváló novelláját. Nem nevezhetjük őt szimplán novellistának, az viszont igaz, hogy a novellisztikája ígérkezik maradandónak.

– *Van-e olyan dolog, amit ő hozott be a magyar prózába?*

– Ez szorosan összekapcsolódik azzal a kérdéssel, hogy mi az, amit egyetlen író tud és senki más. Nehéz erre válaszolni. Mert amikor azt állítom, hogy Mándy kivételesen intenzíven ír, akkor ez nagyon általánosan hangzik, és más írókra is jellemző. Ugyanez a helyzet, ha a különben elsőrangú atmoszférateremtő képességét vagy a Budapestmitológiáját említem. Egy dolgot mégis tudok mondani. Ő hozta be a magyar novellisztikába azt a jellegzetes vágástechnikát, amely azóta is él. Filmes látásmódja volt. Tudjuk, hogy rengeteg filmet nézett, és bent lakott a Bodográf moziban egy időben, és a tizenöt-ször megnézett filmek hatására írta a mozis történeteit. Írói technikákat átvinni filmre nem ritkaság, gondoljunk Huszárakra, aki a SZINDBÁD-ban – anélkül, hogy Krúdyt szolgáian követte volna – az írói világ filmes formanyelvét eredményesen megteremtette. Egy más műfajban és más súlycsoportban Várkonyi Zoltán ugyanezt megcsinálta AZ EGRI CSILLAGOK-kal. A filmje sokkal jobb, mint az eredeti regény, ami A PÁL UTCAI FIÚK Fábri-féle adaptációjáról is elmondható. Sőt, Fábri ezt Rónay György ESTI GYORS-ával is meg tudta csinálni az UTÓSEZON-ban. De azért az, hogy valaki filmes technikával hozzon létre egy írói életművet, viszonylag ritka.

Nemes Nagy Ágnes

SÉTÁLÓ PALOTA

Közreadja Ferencz Győző

Nemes Nagy Ágnes SÉTÁLÓ PALOTA című regényfejezete a költő hagyatékában kéz- és gépiratban is fennmaradt. A kézirat hét, ceruzával, idegen kéz által megszámozott A4-es lap, amelynek rektóján és verzóján kék töltőtollal, autográf írással szerepel a szöveg. A hetedik lap aljáról egy öt centiméteres csík hiányzik, és csak a rektóján van írás.

A kézirat szövegével megegyező gépirat két, fekete indigóval készült másolatban maradt fenn nyolc számozott A4-es lapon. A második példányon ceruzával kisebb javítások fordulnak elő valószínűsíthetően Nemes Nagy Ágnes kezétől. A harmadik példányon nincsenek javítások.

A kéz- és gépiratokon nincs sem cím, sem szerző feltüntetve.

A mű címe Mátyás Iván lektori jelentéséből tudható. A lektori jelentés írógéppel készült, három számozott A4-es lapon. Első példány. Oldalanként néhány kisebb javítás fordul elő fekete ceruzával, nyilvánvalóan Mátyás saját kézírásával. A 3. oldalon Mátyás Iván autográf aláírásával zárul a jelentés.

A dosszié fedelére, amelyben az iratok kötege megőrződött, Lengyel Balázs a következőket írta kék golyóstollal, nagy betűkkel: „*Azt hiszem, Ágnes fiatalkori regénye 1945–46 körül.*” Alatta fekete golyóstollal, kisebb betűkkel később még hozzáfűzte: „+ van valahol Schöpflintől vélemény Ágnes regényéről. Sejtelmem sincs, mit akart. Lehet, hogy az Ifjúsági Kiadónak készült.” Schöpflin Aladár (1872–1950) irodalomtörténész, kritikus ismerte Lengyel Balázst és Nemes Nagy Ágnest, és mindig érdeklődéssel fi-

gyelte a fiatal irodalmat, elképzelhető, hogy a kiadó tőle is kért lektori véleményt. Az Ifjúsági Kiadó azonban 1950-ben alakult (1957 óta Móra Ferenc Könyvkiadó néven működik), így a mutatványfejezetet Nemes Nagy oda nem nyújthatta be. Hogy melyik kiadót kereste meg és milyen választ kapott, arról nincs adat.

Az írás fiatalkori kísérlet. Nemes Nagy Ágnes kipróbálta, tud-e történelmi regényt írni. Talán anyagi okokból is szeretett volna szerződést kapni. Mátyás Iván lektori jelentésének értéke, hogy bár kollegiális, a feladatot komolyan vette, és kritikai észrevételeket is megfogalmazott.

Köszönet illeti Kerek Verát, hogy Nemes Nagy Ágnes hagyatékából rendelkezésemre bocsátotta a kéziratot, és hozzájárult a közléséhez.

Ferencz Győző

Korán kelt a hold, és élesen sütött; már alig volt csorba rajta. Néhány nap és egészen megtelik. Benedek mégis letért az útról, nem lovagolt tovább a falu felé. A domb aljában, valami ösvényfélén vezette a lovát, maga mellett, maga mögött, el-elhajlítva mindkettőjük elöl a sűrű lombos, ruganyos gallyakat. Úgy gondolta, megéjszakázik a bokrosban. Nem kívánt sem enni, sem inni; torkig volt Budával. Mikor végre elintézte a kereskedővel, ami dolga volt, még alkonyatkor – bármilyen bolondság is – kiügetett a városkapun. Hosszan, mint az ökörnyal, szállt utána a levegőben a török papok esti éneke.

Tisztást keresett, akármilyen aprót, csakhogy leheverhessen. De mindenütt a kusza lomszövedék, néha tapintásból megismerte: ez mogyoró, ez meg – bár ne volna! – csipkebokor. Egy pillanatra szájába kapta tüske hasította ujját, aztán tovább. Váratlan, hirtelen nyílt meg előtte a térség.

A cserjés megszakadt, csak egy-egy kisebb bokor szaladt előre a fű közé, az idegen területre, mint valami merész házőrző kutya. Különben furcsa, eléggé szabályos halmok váltogatták egymást a tisztáson, benőve gyepvel, felmagzott, tavalyi dudával. Néhol, mint a csont, kiütött belőlük egy-egy fehér kődarab. Hátrább, az erdő felé pedig, mint ha egyenesen ház emelkednék – de nem, csak falmaradvány az is, rajta párkány, néhány alacsony, gömbölyű oszlop.

Temetőbe jutott volna? Nem, csak romok. Így sem volt éppen bátorságos az éles holdvilágban az a sok fehér kő; árnyékukat mintha késsel metszette volna a fény. Kőházak álltak itt, valódi faragott kőből? Talán udvarház, vagy – megakadt a szeme egy ferdén dőlt, hosszú csavaros oszlopon – talán palota? S közelről, meghökkentően közelről hallatszott valami lassú, vontatott locsogás: az már a Duna. Igen, itt hirtelen lejt a

hegy. Annál nagyobb szerencse, hogy erre a laposra bukkant. Csak ne vakítana ott az a lépcsőféle, mintha emberi módon hívná, sürgetné, hogy lépdeljen föl rajta, s amely mégis, váratlanul, mint Jákob lajtorjája, belevész a fekete égbe. Odébb meg egy párkányhoz illesztve kőpad, ívesen hajlik a lába: tessék leülni, nem fűbe bukni arccal, akár a harmezőn. Mögötte a kőtámlára hajolva, görcsösen nőtt égerfa.

Erős a holdfény. Mindegy. Benedek fáradt volt tűnődni. Kivette a zablát a ló szájából, kantárját egy oszlopra csavarta, maga meg elnyúlt az árnyékban, a bokor alján.

Rögtön fejest zuhant az álomba, vagy legalábbis azt hitte. Hogy nem aludhatott sokáig, azt fölriadva, az árnyakon látta. A kő, a fa, a domb árnyéka meg sem mozdult, el nem rezgett egy vonalnyit sem, mind odamutatott, óramutatóként elnyúlva, ferdén, hosszan, lefelé a lejtő lapján, amerre az imént. Mégis fölneszelt. Valami mozgás, valami surrogás a bokorban, a mézsfehér kövek között, nem madár, nem vad, néha egészen könnyű, néha megreccsenti a vastagabb ágat is. Benedek meg sem moccant, ugyanúgy feküdt a magas fűben, az álomba hanyatlás öntudatlan mozdulatával – csak minden izma összehúzódott. Füle szélével még a saját lovára is ügyelt; hol van, mit csinál az állat? Szerencsére azt is nesztelenül rejtette a bokros. Most csönd. Benedek lassan emeli a fejét, húzódik fölfelé fél könyökre, és meglátja. Legszívesebben elnevette volna magát, ha nem lett volna olyan különös az a fekete-fehér világosság. Egy lány állt a kőpad mellett, fél kezével a párkányon, és hátranézett az erdő felé. Haja, mint a cigányoké, kibontva, egy vastag fürtje előreesik, másik kezében hajlós fűzfagally. Azzal suhogtat némán, csak a vessző éles s mégis alig hallható neszt lehet kivenni, amint a levegőt hasítja. Aztán mintha suttogna valamit. Erre oldalt, a sötétben, dobbanás, törtetés, csattan a kőtörmelék, és előrerohan – egy kecske. Jókora darab állat, valósággal szikrázik körme nyomán a kő, s talán, hogy hű maradjon a fekete-fehér vidékhez, maga is hősziűn, s a hátán fekete folt. Szinte feldönti a leányt, amint melléugrik, mert az meg vékony, csak egy lehelet, egyedül a hosszú hajának van súlya rajta. Különben akár elrepülhetne. Repül is, fel-le ugrál a halmokon, fellendül a párkányra, a lépcsőn szalad, hármásával véve a csorba fokot, a haja, mint a lobogó. A kecske mindenütt utána. Néha összeütköznek, a lány liheg, nevet, s az állat bundás nyakára fonja a hajlós fűzfaágat. A koszorús kecske úgy szökdös mögötte, mint egy címeren.

Benedek lassanként belenyugodott, hogy mégsem vajákost, tündért lát. Egy pillanatra lehajtotta a fejét, el kellett mosolyodnia. Eszébe jutott bizonyos Nótás Ferenc; alig-alig ismerte a fiút, de tudta róla, hogy vigyori arccal mindenre azonnal mondókát csinál. Mit is mondana ez a Nótás Ferenc, ha meglátná őt, a kétaraszos, görnyedt vállú Benedeket itt lapulva a fűben?

*Palota-kertben harmatos rózsá,
Jó Bence néki pátyolgotója.*

Valami ilyesfélét mondana, nyilván. S hangtalanul motyogta: *Palota kertben...*

Minden eddigi zajt felülmúló, ágyúgolyó-csattanás riasztotta fel. Nem ágyúgolyó: mint mikor a vad kirobban a cserjésből. Óvatlanul térdre szökött, mögötte felhorkant a ló. A lány éppen a házféle ormán állt, két gömbölyű oszlop között. Dermedt körvonalat élesen rajzolta ki a fehér, sziklás fal. S egyszerre egy másik árnykép szökött melléje, alacsony turbán, görbe kard rajza a falon, egy rántás, a lány megdől, nekiesik az oszlopnak, sikoltás. Ezután összevissza fonódott vívdó formák, zagyva, kusza s mégis milyen éles vonalú ábra, tébolyult képmutogató.

Benedek három ugrással szelte át a teret. Hogy a kardját mikor húzta ki, nem tudta. Mindenesetre meztelenül villant már a vas, mikor felszökkent az oromra.

Szembekapta az idegen férfit. Az először valósággal hátratántorodott a meglepetéstől, aztán elengedte vagy inkább ellökte a lányt, s egy rántással tépte ki a kardját. Égető is volt, mert Benedek mint valami roppant hegyomlás rohant reá, két nagy válla sziklaként tornyosodott fölébe, s nyomta, szorította a tető széle felé. De szívós fából volt ő is, visszazapattant a veszedelmes szegélyről, sőt előrelendült. S a kardja, az a görbe kard! Amiről sosem lehet tudni, hogy pontosan hova vág. Benedek átkozódott magában: hányszor megfogadta, hogyha Hódoltságba megy, eldobja az ócska, egyenes szablyát. S mégis... A lány valahova oldalt rogyott, nem is látták. Most ők ketten huzakodtak le-fel a keskeny párkányon, néma árnyképek a holdvilágban, csak lábdobbanás, csak a pengék csuszszanása hallatszik. Benedek lassanként úgy érezte, hogy fegyvertelen. Pusztá testével, magasságával, súlyával, ügyes hajladozásával hárítja el a sokkal veszedelmesebb fegyvert. Félelmetesen hozzáértő kéz forgatta a ravasz, idegen kardot. Arra igyekezett hát, hogy kiverje a kezéből. Ha öltre kaphatná! S majd minden oldalról a mélység.

Mindketten lihegtek már. Most Benedek nekihuzakodott, és minden erejével oldalról csapott a kardnak. Hatalmas, zúgó ütés volt, egész felsőtestét beledobta a lendületbe. A másik kardja megbillent, ő maga megtántorodott, most... most fölegyenesedik, de nem, nem bírja egyensúlyal. Egy imbolgó karmozdulat még, és bukik lefelé, le a párkányról. Egyet kiáltott csak, nem is rémületeset, inkább csodálkozót. Aztán a kavicsra dőndült a teste.

Benedek előrelépett a párkány szélére. Lent sötétség és némaság. Aztán egyszerre megpillantotta az idegen arcát. A teste árnyékban volt, de felfelé fordított arcába éppen beletűzött a holdsugár. Mozdulatlan volt ez az arc, erősen faragott; karvalyorrának árnyát élesen, furcsán rajzolta ki a fény.

Nézte egy pillanatig, maga is mozdulatlanul. Él-e, hal-e, nem tudni. Aztán gyorsan hátrafordult. Végigkutatatta szemével a tetőt. Hátrább, egy félig dőlt oszlop tövében megmozdult valami. A kicsire összekuporodott ruhacsomó végighullámozott, emelkedni kezdett, és lassan, lassan kiegyenesedett a lány. Állt szótlanul, mereven, arca fehér volt, mint a mosott vászon, s jobb kezével a bal karját tartotta. De milyen vékony, de milyen kicsi! De hiszen ez gyerek. Csak a hosszú haja csalja meg az embert messziről. Benedek valahogy elröstellte magát. Odalépett hozzá.

– Mi van a karoddal? – kérdezte halkán.

– Nem tudom. – A lány is suttogva felelt.

A férfi lassan, óvatosan tapogatni kezdte a gyermekvállat. Nem kétséges: a csont kiment a helyéből. A lány felszisszent. Csoda, hogy eddig szótlanul állta.

– Hol lakol? – A másik csak némán előremutatott a fejével a falu felé. – Mit mászkálsz itt éjszaka?

– A várbeliek nem bántanak.

– Ez nem volt várbeli?

– Nem.

Benedek hátrafordult, s összehúzott szemmel nézett fölfelé a hegy irányába. A fejük fölé tornyosuló hegyormon még így, éjszaka is ki lehetett venni a félig romvár pártázatos vonalát. Nemigen hallatszhat el odáig semmi, de azért... Most, utólag hökkent bele a gondolat: mi lett volna, ha az idegen nincs egyedül.

Gyors mozdulattal leoldotta a bőrtüszőjét, az alól meg a posztóövét, azzal aztán átcsavarta a kimarjult kart, s a lány nyakán megbogozta az egész készséget. Most már ő

is érezte, hogy sajog az oldala. Elővezette a lovát, föltette rá a lányt, s lehetőleg minél kevesebb zajjal megindultak a falu felé.

Falu? Putrik, szárnyékok, földbe vajt halászkunyhók egy szál sora. A víz szélén legelőbb is a kecskét látták meg, komolyan, hátrafordított fejjel nézett rájuk, mellette szétvetett lábbal állt egy fiúgyermek. Amint elhaladtak előttük, mindketten, a fiú is, a kecske is megindultak, s némán ügettek a hátuk mögött.

Benedek odairányította a lovát, ahová a lány mutatta. A földből vert viskó deszkaajtaja be volt támasztva, a férfi megkocogtatta a csizmája orrával.

Semmi válasz. Erősebben kocogott, s hangosan szólt:

– Hé! Nyissák ki! Itt van a lányuk.

Az ajtó résnyire kinyílt, egy asszonyarc sejlett a sötétben.

– Nem a miénk a lány – mondta egy halk, ijedt hang.

Benedek elámult. Hátranézett a lányra, az szóltalanul állingált a ló fejénél.

– Nem? Hát kié?

– Senkié az, uram. – Kaparászás hallatszott az ajtó mögül, s a földbe rótt lépcsőfokon fölemelkedett, kióvakodott félig-meddig egy asszony. Nyakán csecsemő.

– De hát itt lakik? – firtatta a férfi. Az asszony nem felelt, a földre nézett, s meztelen lába ujjával egy fücsomót kaparászott. Aztán fölkiáltott:

– Józsa bátya!

Vagy háromháznival odébb, egy félig hamvába holt tűzrakás halovány parazsa mellől fölemelkedett egy emberalak. Lassan közeledett. S vele, mellette, mögötte más alakok is megmozdultak a sötétben, közelebb húzódtak, még feketébb, néma árnyak a kunyhók árnyékában.

Egy mellig-érő-szakállas vénember ért ki Benedek elé a holdfénybe.

– Uram – hajolt meg a férfi előtt –, ez a lány jövevény. Úgy leltük a nádasban, vagy félhalva. Azt mondta, onnan jöttek – bizonytalan mozdulattal dél felé, lefelé mutatott.

– Aztán? Kikkel jöttek?

– Azt mondta, anyjával jött, de az elpusztult a menekülésben. Mi befogadtuk. Mert fölégették őket. Mi befogadtuk.

– Hát akkor...

– De most keresni fogják – mondta az öreg, s néhány szálát lassú mozdulattal összedobta a szakállából. – Keresni fogják. Tudjuk mi azt. Pistika – a kecske mellett álldogáló gyerkőc felé intett – látta. A kecske után nézett. S látta a katonát.

– S most nem akarják visszavenni a lányt? Hísz nem is volt várbeli a katoná!

– Nem tehetjük, uram. Itt már csupa asszony, gyerek, vénember van. S akit egyszer keresnek...

– De hallja kend! Miért keresnék? Értsen a szóból! S a lánynak kimarjult a karja, nem mehet egy tapodtat sem.

Az öreg csak ingatta a fejét. – Mi tartottuk. Derék kis lányka volt, nem mondom. Tán egy kicsit megháborodott a nád közt, mert ha maga van, beszél, táncol. De különben csendes, jó lányka, dolgos. Mi tartottuk. De nem tehetjük tovább. Ha itt marad, oda kell adnunk, uram.

Benedek eliszonyodott. – Odaadnák? – S kitört: – Hát akkor én küldöm kentekre nem a törököt, de a hajdút, lelketlen istentelenek! Dugják el! – s megkapta a kardja markolatát.

Akkor már a vénember ott térdelt előtte a földön.

– Uram! Uram! Két esztendeje is a mocsárban bújtunk, felégettek minket is! Öljön meg, uram, úgyis vén vagyok már, verjen által a kardjával! A férfinép odavan, elvitték, elbujdosott, itt már csak a csecsszózó él, ha él! Uram! Kását adtunk a jövevénynek, kását, halat...

Benedek hátralépett. – Keljen fel kend! – mondta. – Nem röstelli fehér szakállával seperni a port? – Aztán még egyszer a kardjára ütött: – Hát a Dunába fojtsam?

Nem szólt senki. Az öreg csak ült a földön, maga elé nézett. Fölfelé fordított, ráncos, szürke talpát, ahogy a bő gúnyából előbújt, élesen világította meg a hold. Körülöttük meg-meghullámlottak a keszeg emberi árnyak a sötétben.

Benedek hirtelen megfordult, körülnézett. A lány oldalt kucorgott, kívül a körön, szótlánul. Még egy pillanatig habozott a férfi, azután gyorsan, mielőtt meggondolná magát, megfogta a keskeny gyermekalakot: föltette megint a lóra, ő maga mögéje ugrott, s csettintett. Ez volt az egyetlen hang, azután már csak a ló dobogása hallatszott.

A férfi egy pillanatra hátratekintett. Néhány sárkúpac között néhány mozdulatlan, elmosódó fehér arc, amint utánuk bámul – ennyit látott.

Egész éjszaka mentek. Át kell kerülniök a Dunán. Háttha a katonák mégis... De hogyan kockáztassák meg az átkelést? Benedek érezte, hogy a gyermeknek vacog a foga; különben csendes volt, nyilván a láz rázta. Próbálják a tutajt? Vagy úsztassanak át? Gázlót keresett.

Néhány kiöntésen átgázoltak – szügyig ért a víz, nem tovább –, aztán a ló beleereszkedett a nagyágba. Csöndes volt a víz, a levegő meleg, egy óriás fűzfa lelógó gallya megsimította Benedek fejét, s nedves végével arcába suhintott, amint nekivágtak a folyónak. S már úszott is a ló. Körös-körül semmi, csak a víz kápráztató, nyugtalan s mégis állandó csillogása a holdfényben, ami úgy leköti a szemet, hogy nem bír fölemelkedni, nem bír másra tekinteni, csak meredten tapad a tükrös ragyogásra, mintha a hullám milliomnyi, vonagló pikkelyét számlálná.

A ló a folyó közepe táján fújtatni kezdett, de átértek baj nélkül. Benedek visszafülett. Mintha az elhagyott túlsó parton valami mozdulna. Nem. De mégis.

Éppen csak addig várt, amíg a ló kifújja magát, aztán tovább.

Hajnalfelé köd ereszkedett rájuk. A lány aludt, vagy tán elalélt, halkan nyöszörgött. Benedek feje előrebillent. A teljes ködben ott látta felemelkedni a ló nyakánál azt a régen elfelejtett vigyorgó arcot, Nótás Ferencét. Olyan közel volt hozzá, hogy látta: mozdul a szája, a két sarka felfelé görbül, hallotta, tisztán hallotta a hangját:

*Magasra vette forgó szerencse:
Szarázdajkának állott jó Bence.*

Benedek összeszorította az öklét, s már emelte, hogy belesújtson ebbe a tátott szájú nevető arcba – amikor felriadt. A ló megzökkent alatta. Köd. Szürkés-lilás gomolygás. Sötét cserjeárnyak. S oldalt, alig kivehetően, egy alak, emberalak. Lovas. Az is áll.

Benedek a hajnali ködben, nyergében az idegen leánygyermekkel, három szívdobbanásnyit habozott. A három szívdobbanás ez volt:

Első: török lovas. Páncéltalan, könnyű gúnyás.

Második: villan a sisakja. Vallon vértés.

Harmadik: sisakja van, de páncéltalan. Huszár.

Huszár volt. Ez már Magyarország.

Mándy Iván

NEMES NAGY ÁGNES: SÉTÁLÓ PALOTA (REGÉNYRÉSZLET)

Lektori jelentés

Nemes Nagy Ágnes a *Nyugat* után fellépő ún. negyedik költőnemzedék egyik legmarkánsabb, legerőteljesebb egyénisége. Kötete, a *KETTÓS VILÁGBAN* kész, kiforrott költőt mutat. Egy gyötrelmesen vívódó lélek bontakozik ki előttünk ezekből a versekből, és már itt érezni az erős epikai tehetséget, amit leginkább az *ELÉGIA EGY FOGOLYRÓL* c. hosszabb költeménye jelez. Ez a hajlam a regényszerű ábrázolás felé még inkább jelentkezik a kötet után megjelent *MIHÁLYFALVI KALAND* című verses regény töredékében. (A *Csillag* hozta két részletét, a többi aligha a költő hanyagságából maradt el.) Ahogy itt helyzetet, alakot jellemzett, tömören, a sűrített ábrázolás eszközeivel, az már mutatta a készülő prózaíró. Akárcsak a villanásszerű, drámai párbeszéd.

S itt, a *SÉTÁLÓ PALOTA* első fejezeténél sincs az az érzésem, hogy egy olyan költő prózáját olvasom, aki ebből vagy abból az okból kirándul a regényírás területére, akitől tehát a próza végeredményben idegen.

A török kor világát mutatja be ebben az írásban Nemes Nagy. A jó író ösztönével egy hétköznapi figura, Benedek sorsán keresztül. A továbbiakban föltehetően szintén Benedek sorsában, történetében tükröződnek a történelmi események.

Mindjárt az elején meg kell mondanom, hogy magával Benedekkel egy kis baj van. Az helyes, hogy hétköznapi figura. Hanem kissé élettelen is. Mindjárt az elején többet kéne megmutatni belőle, jobban kellene éreznünk, hogy tulajdonképpen ki is ez a Benedek. Valójában keveset tudunk róla. Ezt a hiányérzetet még csak növeli az olyan általánosító, összefoglaló mondat – mégpedig mindjárt az első öt-hat sorban! –, hogy „Benedek torkig volt Budával”. Mondom, elsősorban úgyszólván még nem is tudom, ki ez a fiatalember. Azt se tudom, hogy tulajdonképpen mi van Budán. (Az, hogy ott a török, így önmagában még elég általános valami.) És végül nem tudom, de sejtetem sincs, hogy Benedek miért van torkig Budával.

A stílus a későbbiekben jellegzetesen ábrázoló stílus, tehát az ilyen odaragasztott általánosító mondat egyébként is idegen az írás szövetétől.

Ami a továbbiakból kitűnik és ami igazi regényt ígér, az az, hogy alak, táj, kor együtt él, együtt lélegzik. Nemes Nagy Ágnes sem a tájat, sem a kort nem kulisszaként tologatja, nem is magyarázza, hanem Benedeken, az eseményeken keresztül ábrázolja, bemutatja. Egyébként is az író soha nem áll alak és olvasó közé.

A kort szerencsésen behozza a lány feltűnésével, a törökkel való bajvívással. A párbaj leírása talán éppen a túlrészletezettsége miatt kissé stilizálnak hat – tömöríteni, sűríteni kéne. Ezután jön a fejezet legkiemelkedőbb jelenete. Amikor Benedek hazaviszi a lányt a falujába, akit aztán nem akarnak befogadni a töröktől való rettegés miatt. Elpusztult világ, elpusztult emberek, kiégett érzések, ahol már nincs helye szeretetnek, szánalomnak, csak valami rettenetes állati rettegésnek. – És mindez néhány oldalba sűrítve. Majd még egy bravúr. Ahogy az író ismét az alakon keresztül bemutatja a szétrombolt országot.

„Benedek a hajnali ködben, nyergében az idegen leánygyermekkel, három szívdobbanásnyit habozott. A három szívdobbanás ez volt:

Első: török lovas. Páncéltalan, könnyű gúnyás.

Második: villan a sisakja. Vallon vértés.

Harmadik: sisakja van, de páncéltalan. Huszár.

Huszár volt. Ez már Magyarország.”

Az író stílusa tiszta, világos, helyenként költői képekkel. („...egy-egy kisebb bokor előreszalad a fű közé”, a hasonlat második fele a házőrző kutyával bár pontos, reális, de éppen magyarázós volta miatt leesik, hétköznapivá lesz az, ami az előbb költői volt.) Viszont némileg erőltetettnek találok, hogy Benedek megéjszakázik a bokorban. Végül pedig igen ügyes ötlet, hogy Benedek apró versikékkel persziflálja önmagát, és ugyanakkor egy másik alakot, Nótás Ferencet is érzékeltet. De meg kell jegyezmem, hogy a versikék frissebbek, ötletesebbek is lehetnének.

Egészbe véve a fejezet olvasmányos, jó regényt ígér.

1954. okt. 26.

Mesterházi Mónika

RÁBÁRÓL, SZEMÉLYES

Nem hittem, hogy az utolsó emlék alatt találok mást, mint azoknak a helyeknek a lenyomatát, ahol utoljára találkoztam vele. Az utolsó emlék olyan szörnyű volt, hogy sokáig csak ez maradt. Tüdőgyulladásal feküdt a Nyíróben, a slejm fel-le szánkázott a hörgőim, de egy tisztességes köhögésre már nem futotta az erejéből; mikor épp megkönyörültek rajta, valami géppel leszívták, amúgy nem enyhített a kínján, hogy volt ott vele-szolidáris szemtanú. Volt viszont egy szobatárs is, unalmában minden kinyöszörgött mondatomra rávágott valami cinikusat. „Vigyázzon magára!” – „Nem tud.” – „Jobbulást.” – „Neki már mindegy.” Ez adta a párbeszédet, mert ő már nem szólt semmit, talán érzékelt, ki van ott, talán nem. Nagy szeme kidülledt, és ez egyben a legutolsó emlékem is, mert sajnos mikor búcsúzól, már kabátban visszaléptem az ágya mellé, fekete kabátom láttán valami iszonyat ült ki az arcára.

Erre a látogatásra már biztosan semmi szükség nem volt, de vajon a többire? Valami tehetetlenség vitt hozzá két-három hetente, egy éven át. De ő keresett, ő hívott föl egy decemberi este, illetve éjjel fél háromkor, abban a meggyőződésben, hogy délután van, és neki nem hozták az ebédjét. Ő tehetett róla, nem én. Későbbről, naplójegyzetből olvasom: „Nem tudom fölidézni, mikor volt, hogy egyszer csak Saint-Exupéryre és A KIS HERCEG-re hivatkoztam: a róka, mint megszelídített lény, már felelősség, hogy ne engedje el. »Én is most megfogom a maga kezét, hogy ne engedjen el.«” Ha valaki ismerte, nem volt az a vallomásos alkat.

A róla szóló levélváltásban ugyanaz ismétlődik sokaknak, sokszor. Nem jó neki a kerületi otthonban, haza szeretne menni, de nyilván nem élhet egyedül. Nagyon sok perc mobiltelefonon, ugyanerről, illetve sokak véleménye, ítélete, kétkedése. Magáról az otthonról is találtam valamit a feljegyzéseim közt.